

ANUARI D'EMPRENEDORIA, ECONOMIA I INNOVACIÓ SOCIAL 2021

CENTRE D'ESTUDIS I DE RECERCA EN EMPRENEDORIA I INNOVACIÓ SOCIAL (CREIS)

UAB

Universitat Autònoma de Barcelona

Ajuntament de
Mollet del Vallès

AJUNTAMENT DE
SantCugat

El Vallès Oriental
Consell Comarcal

**Diputació
Barcelona**

Àrea de Desenvolupament
Econòmic, Turisme i Comerç

L'Anuari d'Emprenedoria, Economia i Innovació Social és una col·lecció d'accés obert promoguda i coordinada pel Centre d'Estudis i de Recerca en Emprenedoria i Innovació Social (CREIS), un centre de recerca interdisciplinària per a l'estudi del fenomen de l'emprenedoria i la innovació social, dels factors que el determinen i de l'impacte que els projectes socials susciten sobre l'economia en general i sobre les persones en particular. La col·lecció es planteja l'objectiu de tractar els diferents temes d'interès social des d'un doble vessant. Primer, des d'un punt de vista proper, vinculat al territori, i amb voluntat d'influir en la definició de les polítiques públiques. I segon, proporcionant la mirada àmplia i rigorosa amb què els experts, acadèmics i no acadèmics, poden analitzar aquests problemes, ajudar a comprendre'n l'origen, i indicar com cal gestionar-los i resoldre'ls de la millor manera possible.

El Anuario de Emprendimiento, Economía e Innovación Social es una colección de acceso abierto promovida y coordinada por el Centro de Estudios y de Investigación en Emprendimiento e Innovación Social (CREIS), un centro de investigación interdisciplinaria para el estudio del fenómeno del emprendimiento y la innovación social, de los factores que lo determinan y del impacto que suscitan los proyectos sociales sobre la economía en general y sobre las personas en particular. La colección se plantea el objetivo de tratar los diferentes temas de interés social desde una doble vertiente. Primero, desde un punto de vista cercano, vinculado al territorio, y con voluntad de influir en la definición de las políticas públicas. Y segundo, aportando la mirada amplia y rigurosa con que los expertos, académicos y no académicos, pueden analizar estos problemas, ayudar a comprender su origen, e indicar cómo hay que gestionarlos y resolverlos de la mejor manera posible.

The Yearbook in Entrepreneurship, Economy and Social Innovation is an open access collection promoted and coordinated by the Center for Studies and Research in Entrepreneurship and Social Innovation (CREIS), an interdisciplinary research center for the study of the phenomenon of entrepreneurship and social innovation, its causal factors, and the impact that social projects have on the economy in general, and people in particular. The collection sets itself the objective of dealing with the different topics of social interest from a double perspective. In the first place, from a close point of view, connected to the territory, and with the will to influence the definition of public policies. Second, providing the broad and rigorous view with which experts, academic and non-academic, can analyze these problems, help to understand their roots, and advise on how they must be managed and solved in the best possible way.

L'Annuaire en Entrepreneuriat, Économie et Innovation Sociale est une collection en libre accès promue et coordonnée par le Centre d'Études et de Recherche en Entrepreneuriat et Innovation Sociale (CREIS), un centre de recherche interdisciplinaire pour l'étude du phénomène de l'entrepreneuriat et l'innovation sociale, des facteurs qui la déterminent et de l'impact que les projets sociaux suscitent sur l'économie en général, ainsi que sur les personnes en particulier. La collection s'est fixé l'objectif de traiter les différents sujets d'intérêt social à partir d'une double perspective. Tout d'abord, d'un point de vue proche, associé au territoire, et avec la volonté d'exercer une influence sur la définition des politiques publiques. Ensuite, en apportant la vision élargie et rigoureuse avec laquelle les experts, universitaires ou non universitaires, peuvent analyser ces problèmes et faciliter la compréhension de leur origine, et indiquer comment il faut les gérer et les résoudre le mieux possible.

Editors / Editores / Editors / Éditeurs:

Marta-Patricia Aparicio y Montesinos, CREIS-UAB
Hector Sala Lorda, CREIS-UAB

Disseny i maquetació:

PI-ART scp / Servei de Publicacions de la UAB

Edició:

Universitat Autònoma de Barcelona
Servei de Publicacions
Edifici A. 08193 Bellaterra (Cerdanyola del Vallès). Spain
sp@uab.cat
<http://publicacions.uab.cat>

ISBN: 978-84-490-9881-9

ANUARI D'EMPREDORIA, ECONOMIA I INNOVACIÓ SOCIAL està subjecte a una llicència d'ús Creative Commons:

Reconeixement – No comercial – Sense obra derivada (by-nc-nd): no es permet un ús comercial de l'obra original ni la generació d'obres derivades.

Índex

Presentació	4
--------------------------	---

A. EXPERIÈNCIES TERRITORIALS

1. Iniciatives socials i transformadores en temps de pandèmia. Experiències singulars	8
Consell Comarcal del Vallès Occidental	
Consell Comarcal del Vallès Oriental	
2. L'economia social i solidària al Vallès Occidental i al Vallès Oriental	29
Observatori-Centre d'Estudis Vallès Occidental	
Observatori-Centre d'Estudis Vallès Oriental	

B. MONOGRAFIES

3. Canvis i transformació socioeconòmica en temps de crisi: bases de la Llei d'Economia Social i Solidària i Pacte d'una Economia per la Vida	54
Guillem Llorens i Gragera, <i>president de la Confederació de Cooperatives de Catalunya i de l'AESCAT</i>	
4. ODS i emprenedoria, economia i innovació social	65
Jordi Boixader, <i>Diputació de Barcelona</i>	
5. Tecnologia i economia circular: tendències cap a nous models de negoci i patrons de consum	86
Laura Talens Peiró, <i>ICTA-UAB</i>	
Jordi Verdú Tirado, <i>CREIS-UAB</i>	
6. Digitalització de la governança de les cooperatives: Cercles.Coop	104
Lorena Torró i Garrido, <i>direcció de CoopCat</i>	
Cristina Ferraté i Anguera, <i>àrea tècnica de CoopCat</i>	
7. El valor social integrat: metodologia i aplicació a la Fundació Formació i Treball	112
Irene Febrer Daunas, <i>Formació i Treball</i>	
Isaías Galindo Abellán, <i>Formació i Treball</i>	
Alexandra González Pozuelo, <i>Formació i Treball</i>	
Ana de Veciana Vila, <i>Formació i Treball</i>	
Paula Veciana Botet, <i>Formació i Treball i CREIS-UAB</i>	
8. Model de diagnòstic sociorelacional d'organitzacions (DSRO): una simulació	134
Hugo Valenzuela-Garcia, <i>CREIS-UAB</i>	
José Luis Molina, <i>UAB</i>	

4. ODS i emprendoria, economia i innovació social

Autor | Jordi Boixader, *Diputació de Barcelona*

Resum

Des de la crisi de 2008, l'emprenedoria, l'economia i la innovació social (EEIS) han guanyat importància en les formulacions del desenvolupament. També s'han mostrat com a pràctiques rellevants en la lluita contra els efectes de la COVID-19 i en els primers compassos de la reactivació.

L'Agenda 2030 es desplega a través de disset objectius de desenvolupament sostenible que reconeixen les aportacions de l'EEIS en el camp socioeconòmic, alhora que es converteixen en una invitació a aprofundir en la sostenibilitat, on en general aquestes entitats tenen menys trajectòria. Al costat del caràcter holístic i mesurable de l'Agenda 2030, es destaca el seu

valor com a marc col·laboratiu i multiescalar. La idea de granularitat dona protagonisme als entorns locals en el seu desplegament.

Des del punt de vista territorial, els plans estratègics d'horitzó 2030 i les iniciatives de transició econòmica apunten la importància de formar ecosistemes locals d'innovació on els agents de l'EEIS són aportadors d'energia i transversalitat en la mesura que comparteixen trets amb les empreses responsables i la ciutadania organitzada; innoven centrant-se en les persones tot afrontant reptes concrets, i cada vegada participen més de la construcció de polítiques públiques.

Introducció

Actualment, ciutats, pobles i comarques es troben immersos en processos de localització dels objectius de desenvolupament sostenible (ODS). L'Agenda 2030 aporta un marc de planificació compartit, valors per a l'execució de projectes i sistemes d'indicadors estandarditzats que faciliten l'aprenentatge mutu.

L'emprenedoria, l'economia i la innovació social (EEIS) són una de les novetats més significatives del desenvolupament territorial d'ençà de la crisi de 2008. Els ODS, d'una banda, evidencien la seva importància en qüestions com la creació de llocs de treball dignes, l'empoderament de les dones, la lluita contra la pobresa, l'estímul de la creativitat, etc. Però també suposen un emplaçament a obrir, al si d'aquestes empreses, entitats i col·lectius, l'enfocament més ampli de la transició ecològica que abordi les seves possibles contribucions a la millora del metabolisme dels territoris, la gestió de l'energia, la producció i el consum responsable, etc. A

més, al costat de la capacitat d'incidir en eixos o sectors estratègics, l'EEIS té capacitat per empènyer els ecosistemes d'innovació local.

A les pàgines següents es presenten, en primer lloc, els antecedents, les novetats i els límits de l'Agenda 2030. En segon lloc, s'estudia la relació de l'economia cooperativa, l'economia social i solidària i la innovació social amb els processos de desenvolupament a escala mundial. En tercer lloc i ja en l'àmbit català, s'analitza el Pacte per una Economia per la Vida en relació amb els ODS. A partir d'aquí, es fa un balanç de la incorporació, tant de l'EEIS com del planejament estratègic vinculat a l'Agenda 2030, a les polítiques locals tot cercant-ne les cruïlles. A la part final es valoren experiències d'interès i indicadors a la província de Barcelona mostrant els horitzons de canvi que introdueixen les visions 2030 respecte de les formulacions convencionals del desenvolupament i es discuteix el paper de l'EEIS per generar capacitats de transició.

Antecedents i novetats de l'Agenda 2030

L'Agenda 2030 és un compromís d'acció de la comunitat internacional. Es desplega a través dels anomenats objectius de desenvolupament sostenible que, des de la perspectiva de l'emprenedoria, l'economia i la innovació socials, aporten dues novetats principals: l'eixamplament temàtic i l'obertura geogràfica.

Així, en el primer sentit, l'Agenda es concreta amb un sistema de 17 objectius, 169 fites i 232 indicadors de mesura. I des del punt de vista geogràfic és una crida mundial que vol superar la perspectiva asimètrica nord-sud i que se centra en els estats per donar cabuda al paper dels llocs (ciutats i pobles, governs locals...) en l'estratègia d'implantació.

El valor d'aquests dos avenços s'entén més bé si fem una repassada sintètica a l'evolució del concepte de desenvolupament i les seves mesures, des dels primers acostaments que l'asimilen al creixement econòmic fins a incorporar la sostenibilitat.

En la influent tradició que va de G. Rostow a l'economia clàssica del benestar, el rànquing d'ingressos per càpita explicaria el desenvolupament dels països. Simon Kuznets, qui el 1934 proposa el PIB com a indicador a la comptabilitat nacional, va escriure anys més tard: «Cal tenir en compte les diferències entre quantitat i qualitat del creixement. [...] Els objectius de "més" creixement haurien d'especifi-

car “de quin” i “per a què”» (Kuznets, 1962, citat per Cobb i Halstead, 1995).

Fins al 1990 les Nacions Unides no van començar a utilitzar l'índex de desenvolupament humà (IDH) proposat pels economistes A. Senn i M. Ui Haq amb la idea d'incorporar al producte per càpita qüestions socials com l'esperança de vida i l'educació. L'IDH va ser important per la seva enorme difusió i s'ha incorporat en les formulacions de l'economia social catalana a escala territorial quan es parla de desenvolupament humà local (Garcia Jané, 2017).

El corrent anomenat Beyond GDP en realitat destaca per la seva amplitud. Així, W. Nordhaus i J. Tobin el 1972 van introduir l'anomenada *Mesure of Economic Welfare*, que desplaça l'atenció del producte i la renda cap al concepte de benestar. L'OCDE el 2011 va llançar el *Better Life Index*; parla, doncs, de «millor vida» en la línia de les recomanacions de la comissió Stiglitz-Sen-Fitoussi (2009) de trencar amb la dependència del PIB com a mesura unidimensional de progrés. Localment, en canvi, han predominat els enfocaments de la qualitat de vida per les facilitats de mesura. A casa nostra, per exemple, destaca l'anomenat *índex sintètic* de qualitat de vida (Suriñach i Artís, 2006).

Per completar aquest recorregut és necessari aturar-nos en les aproximacions al desenvolupament sostenible. Olawumi i Chan (2018) mostren com, d'ençà de l'aparició de l'Informe Brundtland, les contribucions de la recerca acadèmica evolucionen d'uns primers temps marcats per les ciències i tecnologies verdes a uns temes actuals d'investigació en què prenen protagonisme les ciutats, els indicadors i les polítiques públiques.

El desenvolupament sostenible ara per ara no ofereix un marc conceptual i analític

tancat. Ara bé, avança notablement tant eixamplant les fronteres de la investigació com per la via de les pràctiques, tal com ha passat al llarg del temps amb les qüestions vinculades al desenvolupament. No és casualitat que a Catalunya l'economia social se centri en els darrers temps en la transició ecològica, i que es produeixi un creixement del que Alier (2007) anomena l'ecologisme popular, en què molts cops conflueixen la justícia ambiental i el desenvolupament endogen, ambdós realçant el paper dels llocs en les decisions de localització; i la importància de formes diverses d'innovació social com a font de prosperitat.

Per acabar aquest primer bloc d'antecedents i novetats dels ODS, convé subratllar que la integralitat és un dels grans principis de l'Agenda 2030. Essencialment, es tracta de reconèixer que tant els reptes que s'hi aborden com les escales en què es plantegen estan interconnectats. O, dit d'una manera gràfica, l'evolució positiva d'un indicador en un àmbit geogràfic concret pot dur a conclusions errònies, ja que cal preveure els efectes de desbordament que es produeixen tant entre temes i sectors com entre territoris i escales geogràfiques, amb la problemàtica que aquests efectes retroactius són difícils de detectar.

Admetre la complexitat de la realitat a què ens enfrontem és rellevant des del punt de vista de l'emprenedoria, l'economia i la innovació social, ja que, d'una banda, duu la seva contribució més enllà de les qüestions més esperables del creixement econòmic i treball digne (ODS 8) o el consum i producció responsables (ODS 12). I, de l'altra, estimula la concurrència entre els models territorials i els productius per tal d'avançar en pràctiques econòmiques amb més recorregut socioambiental.

Debats sobre els objectius de desenvolupament sostenible: algunes limitacions

Al costat de les aportacions noves, han aparegut diverses crítiques a l'Agenda 2030. En aquest article en destaquem quatre que provenen de la recerca acadèmica, grups d'interès, moviments socials, etc. En conjunt dibuixen un debat ben fructífer per al que ens ocupa.

La primera és la que podem anomenar «desmitificadora», que qüestiona fins a quin punt els ODS són un suport vàlid per avançar cap als grans objectius de la humanitat. D'entrada, Rist (2002) assevera que els problemes relacionats amb el desenvolupament s'inscriuen en el més profund de l'imaginari occidental. També es posa a debat la taxonomia, que és tant com dir l'arquitectura de l'edifici. Seguint Lakoff i Johnson (1980), «la categorització és una manera natural d'identificar un tipus d'experiències i objectes, destacant-ne certes propietats i desfocalitzant-ne o ocultant-ne d'altres». I es discuteix si estem davant d'una nova moda: diu Bauman que (2010) «les paraules de moda es tornen opaques; [...] Les pràctiques humanes

que el concepte intentava aprehendre es perden de vista...». I això entronca amb els aspectes més substantius de debat que tenen a veure sobretot amb els límits al creixement (Meadows *et al.*, 1972; Latouche, 2009).

La segona crítica és la de les absències: s'ha dit que la importància de la tecnologia s'hi veu poc reflectida; o que la cultura tampoc no disposa de cap ODS específic, etc. En el nostre context, aquestes són dues mancances importants. D'una banda, la tecnologia és una gran font d'innovació, que vol dir una manera d'aportar solucions d'èxit a necessitats. De l'altra, es constata un cert endarreriment del sector social pel que fa a l'adopció de les tecnologies noves, ja no només una penetració comparativament lenta en les tecnologies de la informació i la comunicació, sinó sobretot en les de la indústria. En canvi, la cultura té un pes elevat dins de les activitats econòmiques de caire social, però només es pot reconduir a les fites dels ODS vinculades a l'economia creativa o al patrimoni.

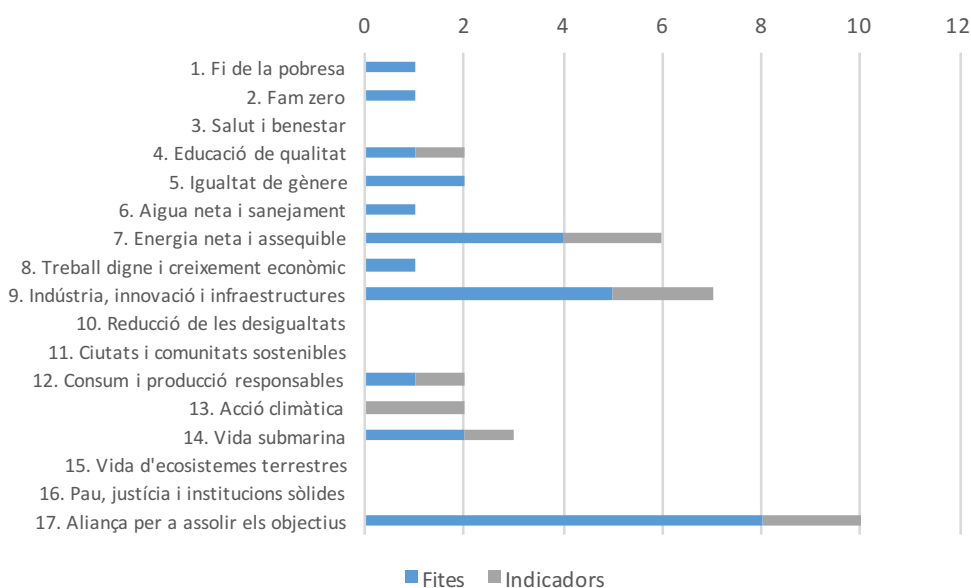

Figura 1. Freqüència de referències a la tecnologia en les fites i indicadors ODS.

Font: elaboració pròpia a partir de Marco de indicadores mundiales para los Objetivos de Desarrollo Sostenible y metas de la Agenda 2030 para el Desarrollo Sostenible (2017).

La tercera crítica a l'Agenda 2030 cerca el seu eixamplament. Sosté que els drets humans de les dones i els drets sexuals i reproductius no tenen un vincle suficient amb els disset ODS oficials; per això, el 2019 més de 1.500 entitats van presentar l'aliança per una Agenda 2030 feminista. A Catalunya, aquesta aliança estableix sis eixos de treball fonamental: l'educació sexual integral; l'economia de les cures; la laïcitat i els fonamentalismes; l'avortament i l'anticoncepció; les violències masclistes, i els discursos d'odi, estigma i discriminació (LGTBI + i feminismes) (Grup de Monitoratge de l'Agenda 2030 Feminista *et al.*, 2019). Si ens traslладem, altre cop, als marcs d'intervenció global, es posen en valor les conclusions de la Plataforma d'Acció de Pequín sorgida de la Quarta Conferència Mundial sobre la Dona el 1995.

La darrera crítica té a veure amb l'accent del desenvolupament. Així, es diu que els ODS

estan molt centrats en el què i, en canvi, poc en el com. Val a dir que la importància atorgada als processos de localització matisa aquesta crítica. Però és clar que, reprenent el que dèiem a l'apartat anterior, la vella tensió entre concebre el desenvolupament com un mitjà (típicament l'ingrés, el lloc de treball...) o una finalitat (el bon viure, la vida millor, etc.) no ha desaparegut del tot.

Sigui com sigui, no podem tancar aquest apartat sense mirar les dades. I què ens diuen els sistemes de monitoratge dels ODS? Doncs que la bretxa entre la narrativa i l'evolució dels indicadors s'observa a totes les escales i no sembla que s'estigui tancant, o ho fa molt lentament. Vegeu, per exemple, l'evolució de la Unió Europea i de les diferents regions a la figura 2 en el darrer informe de monitoratge (SDSN i IIEP, 2020).

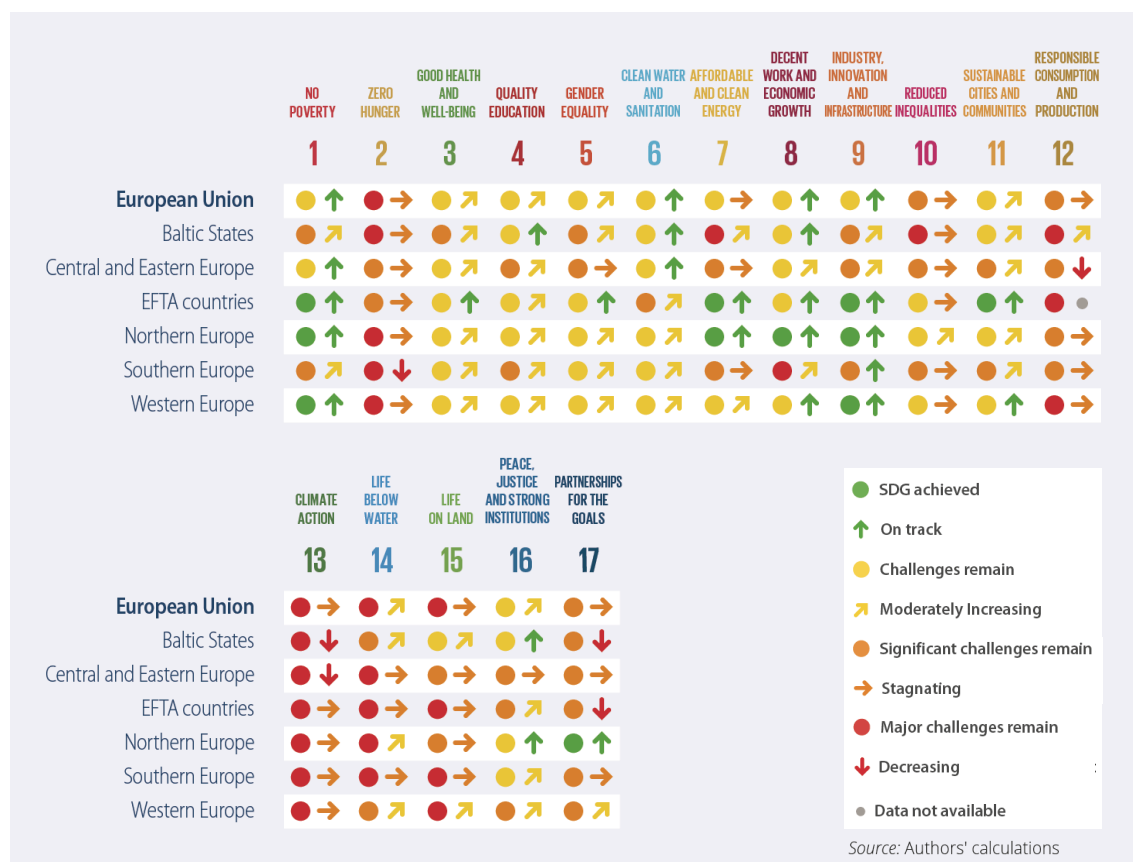

Figura 2. Assoliment i evolució en els índexs ODS de la UE i les seves regions.
Font: Europe Sustainable Development Report 2020.

En el tombant de segle, autors com R. W. Kates (2002) o C. Folke *et al.* (2002) establien la idea de sostenibilitat més com un procés que no pas com una meta. Precisament, serà la capacitat de generar processos allò que farà que l'agenda sigui viva en donar-li més multidimen-

sionalitat i inclusivitat. Perquè, en darrer terme, una agenda es defineix com un «programa dels afers que cal tractar per part d'un organisme», i la dificultat és clara quan l'«organisme» és la humanitat en les seves relacions i amb les del planeta.

Emprenedoria, economia i innovació social a l'Agenda 2030. Una perspectiva mundial

Vistes les novetats i limitacions de l'Agenda pel desenvolupament sostenible, ens preguntem ara pel grau de reconeixement que hi tenen l'emprenedoria, l'economia i la innovació social. Malgrat l'ampli conjunt de fenòmens i moviments que podem englobar en l'EEIS, el creixement que van experimentar les pràctiques econòmiques de vocació social durant el període d'elaboració de l'Agenda i el caràcter inspirador de moltes iniciatives, no hi ha hagut fins ara un reconeixement explícit del seu paper en les fites i indicadors internacionals.

A continuació fem un repàs sintètic de l'encaix de les diferents famílies de l'EEIS a l'Agenda 2030 començant pel cooperativisme, seguint per l'economia social i solidària i acabant per la innovació social.

Els principis cooperatius cinquè (educació, formació i informació) i setè (interès per la comunitat) tenen un encaix directe amb els ODS d'educació de qualitat i ciutats i comunitats sostenibles, respectivament. Així, segons l'Aliança Cooperativa Internacional (1995), les cooperatives proporcionen educació i formació als socis i als treballadors perquè puguin contribuir al desenvolupament de les seves cooperatives d'una manera eficaç. També informen sobre la naturalesa i els beneficis de la cooperació. A més, les decisions que pren la co-

operativa han de ser responsables amb el medi en què està situada i promoure la participació en el desenvolupament de la comunitat.

D'altra banda, el Grup de Treball Interinstitucional de les Nacions Unides sobre l'Economia Social i Solidària (2014) va llançar un posicionament en el context d'elaboració de l'Agenda argüint la seva contribució en set aspectes del desenvolupament socialment sostenible de començament del segle XXI: la transició de l'economia formal al treball digne; l'ecologització de l'economia i la societat; el desenvolupament econòmic local; les ciutats sostenibles; el benestar i l'empoderament de les dones; la seguretat alimentària i l'empoderament dels petits agricultors; la cobertura sanitària universal i les finances solidàries.

Quant a la innovació social, segons Suriñach (2016) constitueix més un fenomen que no pas un moviment social, però per a Eizaguirre (2012) aquests moviments es poden considerar antecedents de les dinàmiques d'innovació social. Eichler i Schwarz (2019) analitzen a través d'estudis de casos quins són els epicentres de la innovació social. Com mostra la figura 3, la salut i el benestar hi tenen un gran protagonisme, tot i que amb diferències significatives segons el nivell de desenvolupament dels països.

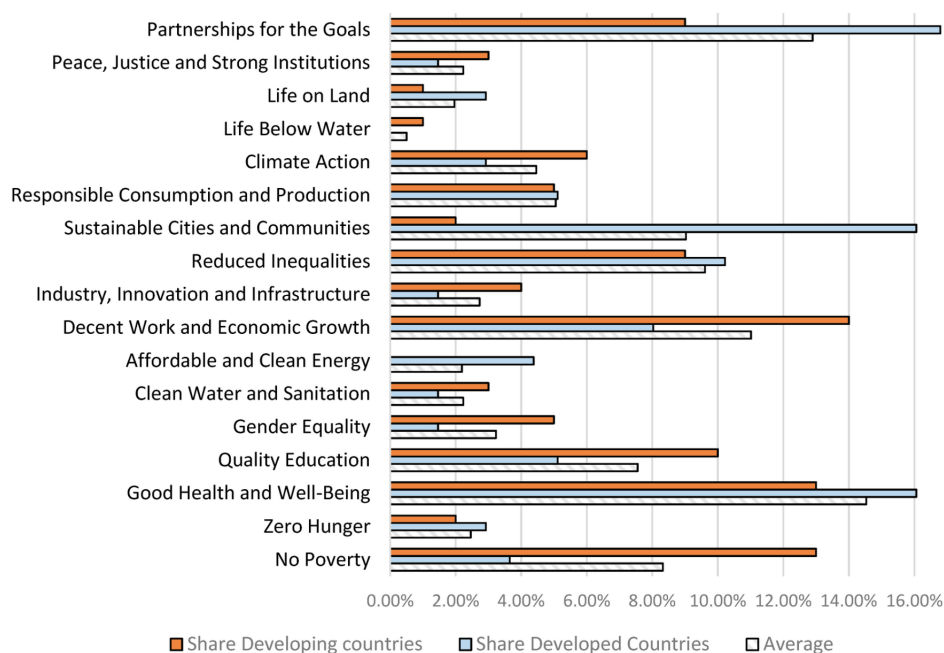

Figura 3. Distribució de la innovació social en els ODS.

Font: Eichler i Schwarz (2019).

Malgrat aquest esforç de concurrència i la indubtable aportació dels diferents actors de l'emprenedoria, l'economia i la innovació social, el cert és que en les fites i mesures dels ODS no apareixen aquests conceptes. La referència més específica és la fita 8.3, que diu textualment:

Promoure polítiques orientades al desenvolupament que donin suport a les activitats productives, la creació de llocs de treball dignes, l'emprenedoria, la creativitat i la innovació, i fomentar la formalització i el creixement de les microempreses i les petites i mitjanes empreses, fins i tot mitjançant l'accés a serveis financers (ONU, 2015)

En canvi, a mesura que els ODS van omplint-se de contingut, la seva presència es torna més rellevant. Sense anar més lluny, val la pena remarcar el reconeixement del Balanç Social de la Xarxa d'Economia Solidària (XES) com a eina d'implementació dels ODS a la conferència organitzada per l'ONU a Ginebra el 2019 (XES, 2019). També els processos de localització van fer que aquestes qüestions guanyin pes: l'Ajun-

tament de Barcelona (2020) ha establert com a fita que, el 2030, un 10 % del PIB de la ciutat sigui generat per l'ESS; o, superant l'ancoratge al PIB, Bristol aposta per augmentar el pes de les empreses socials a cada un dels barris igualment en un 10 % (Bristol City Council, 2020), etc.

Per tancar aquest apartat, és útil observar què ha passat al si de les organitzacions de l'economia social i en les relacions entre elles arran de l'Agenda 2030. Pel que fa als agents considerats individualment, hi ha hagut reflexions i adhesions a l'Agenda 2030. Tanmateix, aquesta ha pres majoritàriament la forma d'un compromís amb els ODS més específic en funció del camp o objecte en què es treballa.

Malgrat l'indubtable valor d'aquesta via, que és la més immediata, hi ha una alternativa que convindria posar damunt la taula. Es tracta de veure com podem transcendir cap als altres, és a dir, de fer prevaldre el principi d'indivisi-bilitat i, en la mesura del possible, buscar avenços en el conjunt d'àmbits d'incidència de les unitats econòmiques.

Pel que fa a les relacions entre els agents (intercooperació, associació, coconstrucció de

polítiques, etc.), els ODS s'estan convertint en un dels espais amb més capacitat d'aglutinar. Així, en l'estratègia dels emprenedors socials, les cooperatives, les iniciatives sociocomunitàries, les empreses responsables, les promocions eco-

nòmiques dels ajuntaments, etc. d'obrir els camins de confluència (Garcia Jané, 2016), els ODS es converteixen en un dels marcs de reflexió prospectiva més compartits i rics.

De l'Agenda 2030 al pacte per una economia per la vida. Una perspectiva catalana

Fet aquest recorregut, resulta suggeridor fer una lectura dels ODS respecte del Pacte per una Economia per la Vida promogut per l'Associació Economia Social Catalunya (AESCAT, 2020). Són dues eines de naturalesa declarativa que, sobretot, inviten a participar i contenen una narrativa pròpia. Val a dir que la relació entre els ODS i el Pacte caldria buscar-la a través de processos de localització i no d'una simple anàlisi de contingut. S'ha de prendre, doncs, com un exercici aproximatiu.

Els resultats es presenten a la figura 4: quan les cel·les es marquen amb color fort la vinculació que s'estableix és directa. En els cercles el nexa existeix encara que no és tan literal. Finalment, en blanc s'indica que no hi ha correspondència. Quines conclusions deriven d'aquest creuament?

El Pacte i els ODS tenen un encaix marcat. És el que mostra que la diagonal sigui completa. Ara bé, hi ha accents, desbordaments i llacunes. Els accents fins a cert punt són previsibles: els del Pacte recauen en els aspectes de prosperitat socioeconòmica (model productiu, sectors estratègics com l'alimentació, l'energia o les cures i la democràcia econòmica). Segurament, però, són més importants els desbordaments.

I és que el Pacte posa damunt la taula conceptes que difícilment es poden reconduir a uns ODS concrets: la mateixa transició ecosoci-

al, l'economia plural transformadora, la mutualització del model productiu, les institucions socials del bé comú, etc. Vistos en conjunt, ens parlen d'un patró de construcció força diferenciat.

Pel que fa als ODS 16 (pau i justícia) i 17 (aliances per assolir objectius), l'associació no és directa perquè els documents treballen a dos nivells geogràfics molt diferents. Són els dos ODS que escapen de la trilogia persones-prosperitat-planeta (o societat-economia-ambient) per entrar en com es desplega l'agenda. Ara bé, són aspectes que l'economia social ha assumit com a propis al llarg del seu procés de formació i evolució fins avui: la tradició associacionista, la intercooperació, el sentit profund de la democràcia (Suriñach, 2019), etc.

Finalment, també és cert que existeixen llacunes: són qüestions relacionades amb l'aigua, els boscos, etc. És veritat que la complexitat pot ser aclaparadora i l'índex de papallones dels prats queda avui lluny de les preocupacions de l'economia social catalana (aquest indicador és un dels quatre que ofereix l'Idescat per monitoritzar l'ODS 15 de vida terrestre). Tanmateix, el debat sobre el model territorial és cada vegada més indispensable. En darrer terme, les problemàtiques de l'energia, el despoblament, l'habitatge, la mobilitat, etc. deriven ràpidament cap a les visions del territori. És el que veurem en els propers apartats.

Concepte	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	Posició
Vida humana	○	○	○	○	○													4
Serveis per a la dignitat de la vida	●		●	●	○			○										29
Emergència social	●	○	○	○	○			○		●								14
Sector primari		●																10
Alimentació		●																25
Sobirania alimentària		●																45
Activitat agrària sostenible		●																42
Transició agroecològica		●										○	●					41
Emergència sanitària			●															12
Despesa sanitària			●															6
Salut col·lectiva			●															2
Salut			●															21
Educació				●														26
Model reproductiu	○		○	○	○					○	○					○	○	38
Cures					●													23
Tasques de cura					●													39
Energia							●											27
Transició energètica							●											43
Economia plural transformadora	○	○			○		○	○	○	○	○	○						19
Economies comunitàries	○	○			○			○			○							30
Precarietat laboral								●										7
Cadenes productives locals								●										11
Emergència econòmica								●	●	●								15
Teixit productiu								○	●									4
Nou model productiu									●									31
Democratització model productiu								○	●	●								33
Relocalització model productiu								○	●		●	○						34
Sobirania model productiu		○					○	○	●	○	○	○						32
Recerca									●			○						8
Mobilitat sostenible									●		●							46
Mutualització model productiu								○	○	○						○	○	35
Protecció social universal	○		○	○	○					●								2 i 28
Renda	○							○		●								22
Satisfacció equitativa de nec.										●								20
Redistribució de la riquesa										●								36
Crisi residencial											●							9
Habitatge											●							24
Arrelament al territori											●	●						18
Transició ecosocial	○	○	○	○	○		○	○	○	○	○	○				○	○	3 i 37
Circuits curts de proximitat												●						44
Emergència climàtica						○							●					13
Model ecològic						○						○	●	○	○			40
Vida del planeta						○						○	○	●	●			5
Institucions socials del bé comú								○		○	○					○	○	16
Tradició associacionista								○									○	31
Democràcia econòmica	○	○	○	○	○		○	○	○	○	○	○				○	○	1
Polítiques orientades a l'interès general	○			○	○	○		○		○	○	○	○			○	○	17

Figura 4. Relació dels conceptes clau del Pacte amb els ODS.

Font: elaboració pròpia a partir d'AESCAT (2020), ONU (2017), Eurostat (2021), CGLU (3016), Udalsarea21 (2019) i Idescat (2021).

Economia social i acció 2030 als municipis: aprenentatges recents des de la perspectiva local

Malgrat que es poden trobar antecedents de pes, a partir de l'any 2013 assistim a l'entrada en contacte de l'emprenedoria, l'economia i la innovació social amb les polítiques públiques locals de promoció econòmica i ocupació, el traç principal de les quals és el marcat per l'economia social i solidària.

Més recentment, es comencen a elaborar processos de l'Agenda 2030 i d'agendes urbanes que, per la seva amplitud temàtica, es recombinen amb la densa bateria de planificacions sectorials i urbanístiques dels municipis, així com amb projectes, programes i serveis en curs.

Tot seguit, fem un repàs dels motius que expliquen l'obertura del món local cap a aquests eixos estratègics, observem l'evolució de les actuacions i sistematitzem els principals aprenentatges.

Les polítiques públiques locals de foment de l'economia social i solidària són el resultat combinat de l'expansió d'aquestes pràctiques (Conill, 2013), que a més viuen un procés continu d'organització (Miró, 2018); i de la cerca de nous enfocaments per fer front a la llarga crisi del 2008 per part de les entitats locals, que es troben davant el que Subirats (2011) ha qualificat de canvi d'època.

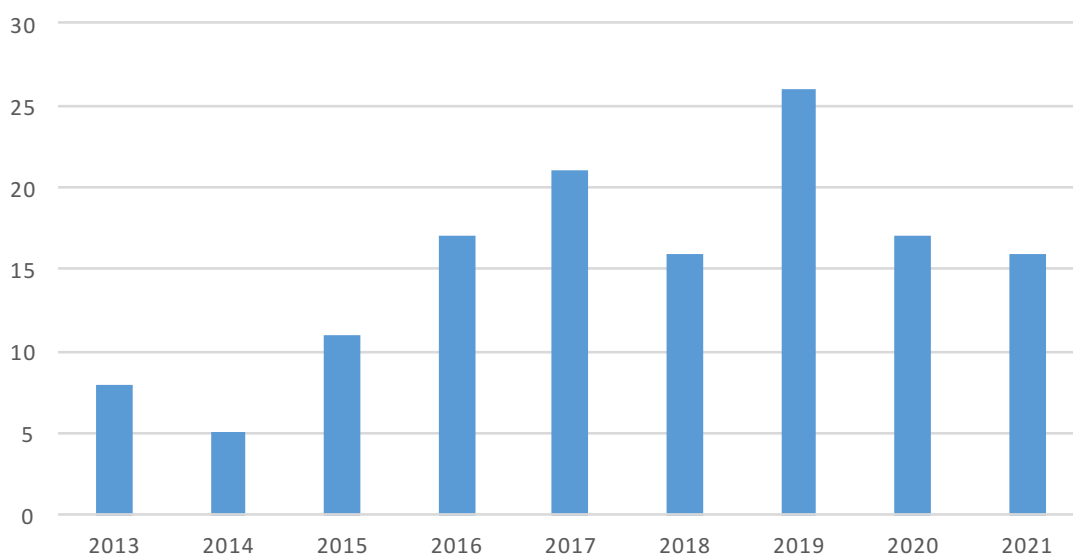

Figura 5. Evolució del nombre d'actuacions d'economia social i solidària als municipis de la província de Barcelona.
Font: elaboració pròpia a partir de les resolucions d'ajuts al Catàleg de la Diputació de Barcelona (2012-2021).

La figura 5 mostra l'evolució del nombre d'actuacions d'economia social i solidària promogudes per les entitats locals de la demarcació de Barcelona. Així, el Laboratori Cívic d'Emprenedoria Social (CoBoi) de Sant Boi de Llobregat, la caixa d'eines de l'economia social i

solidària de l'Agència de Desenvolupament del Berguedà, l'estudi per crear una empresa social de Manlleu, l'avaluació del multiplicador local LM3 com a base per a la creació de la moneda local de Santa Coloma de Gramenet, la xarxa de suport a l'economia social i solidària de Vilano-

va i la Geltrú, el projecte d'Oportunitats Socials i Solidàries de Santa Margarida i els Monjos, el foment de l'economia social i solidària al Figaró-Montmany i els horts urbans a Tagamanent figurarien com les primeres iniciatives de la demarcació de Barcelona, totes de 2013, que van créixer ràpidament i es van consolidar els anys següents. Aquest mateix any l'Ajuntament de Barcelona va publicar una instrucció pionera per fer obligatori el compliment de clàusules socials i ambientals a tots els contractes municipals (Ajuntament de Barcelona, 2013).

D'altra banda, el maig de 2016, CGLU va publicar *Objetivos de desarrollo sostenible; lo que*

los gobiernos locales deben saber i, a la província de Barcelona, a partir de 2017, es van obrir els exercicis de localització dels ODS a municipis i comarques. Vegeu a la figura 6 l'evolució de les cerques del terme «Agenda 2030» a Catalunya i dels projectes locals. Granollers, Manresa, Sant Cugat del Vallès i Sant Feliu de Llobregat van promoure les primeres alineacions dels ODS, que ben aviat van desembocar en processos integrals d'elaboració d'agendes 2030 en tots els perfils de municipis, des dels més petits com Sant Mateu de Bages fins a Barcelona, però amb un cert predomini de les ciutats intermèdies.

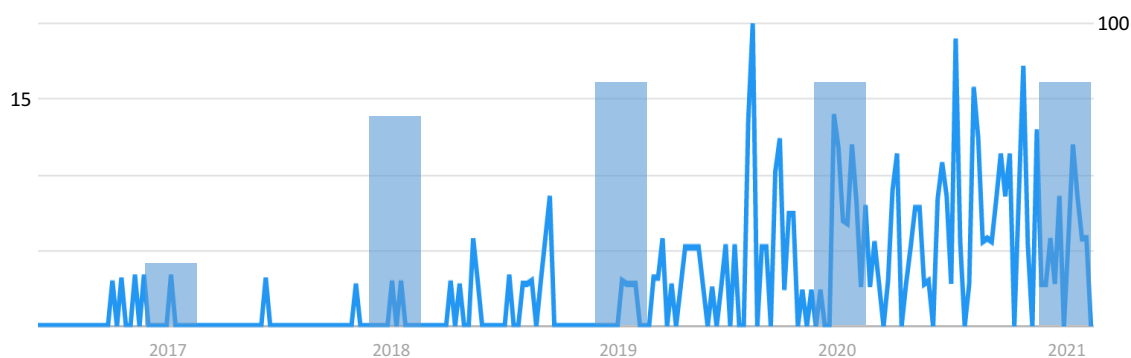

Figura 6. Evolució del nombre d'actuacions estratègiques de l'Agenda 2030 als municipis de la província de Barcelona i de les cerques a Catalunya d'Agenda 2030.
Font: elaboració pròpia a partir de les resolucions d'ajuts al Catàleg de la Diputació de Barcelona (2016-2021) i Google trends.

Les agendes 2030 locals recullen la tradició de la planificació estratègica territorial. D'una banda, s'observa que molts dels municipis que elaboren agendes 2030 havien acumulat experiència en la reflexió i el planejament estratègic. D'altra banda, entre les diferents figures de planificació local, els plans estratègics

juntament amb els plans de mandat, són els que pel seu abast temàtic aborden el conjunt dels ODS tal com es desprèn de la figura 7. D'altra banda, Estela (2018) explica que la nova agenda urbana és el principal referent de la planificació estratègica de darrera generació.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
PLANS TRANSVERSALS																	
Pla Estratègic	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Pla de Mandat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Pla Local d'Inclusió Social			3				7				11		13				
Pla d'Adaptació al Canvi Climàtic	1		3			6			9		11		13	14	15		
Pla Smart City			3					8			11						17
Pla d'Igualtat				4	5			8		10							17
Pla de Foment de l'Ocupació	1							8		10							
Pla d'Energia Sostenible i Clima			3								11	12					
Pla de Mobilitat Urbana (PMU)			3								11						
Pla de Biodiversitat		2															
Pla de Residus											11	12	13				
Pla de Turisme								8			11						
PLANS SECTORIALS																	

Figura 7. Abast temàtic dels plans locals.
Font: Guia pràctica per elaborar l'Agenda 2030 Local (2021).

Quins aprenentatges es deriven de l'anàlisi de les accions d'ESS i de la planificació indicativa i a llarg termini? Entre d'altres, en destaquem principalment quatre:

1. En primer lloc, la necessitat de reconèixer nous agents. El canvi ràpid de les societats locals fa que la gestió compartimentada deixi fora del mapa d'actors del desenvolupament sostenible individus i grups rellevants. El reconeixement té a veure tant amb l'amplitud, augmentar tant com sigui possible el perímetre dels subjectes que s'incorporen, com amb la profunditat, per tal d'insistir en la coconstrucció de polítiques.
2. En segon lloc, ateses les dificultats d'implantació dels plans, s'ha de procurar obrir nous camins d'innovació des de la participació o, el que és el mateix, procurar patrons de col·laboració públicoci-al amb protagonisme de les organitzacions ciutadanes. Així, l'economia social i solidària, el *coworking*, el paisatge com a bé comú, els laboratoris de fabricació digital, etc. són àmbits que contenen una forta energia social i es converteixen

en contribuïdors molt valuosos de les estratègies locals. D'una banda, tenen empenta i de l'altra, sovint, afronten reptes significatius i se situen en el que al Manual d'Oslo (2018) es considera innovació 3.0.

3. Però l'ampliació dels agents i la cerca d'aquests espais amb força social no és suficient. Les polítiques d'economia social i solidària dels ajuntaments mostren la necessitat que es mobilitzin els instruments jurídics propis de l'Administració pública per afrontar problemes amb eines que tinguin una potència equiparable a allò que es vol abordar. Així, el pressupost públic, les normes urbanístiques, les llicències, la fiscalitat, etc. s'han d'alinear amb la visió 2030 i les pràctiques econòmiques amb major retorn social, ambiental i econòmic. Les polítiques de sensibilització i foment, per si soles, mostren resultats més limitats que no pas quan també s'exerceixen rols executius des del sector públic local.
4. El quart aprenentatge té a veure amb l'atenció a la demanda. La planificació local i la promoció econòmica tenen una

forta tradició d'intervenció per l'oferta (polígons, formació, etc.). L'enfortiment de l'economia local, però, implica incidir en la demanda, per a la qual cosa es disposa d'un nombre creixent d'eines. Subratllem, així, el valor de la compra pública responsable, del consum responsable, de les monedes locals, dels mercats reservats, de les finances col·laboratives, etc. per activar la demanda en íntima connexió amb la innovació i economia social.

Vistos en conjunt, aquests aprenentatges volen acostar dues formulacions ideals marcades per la distància. D'una banda, les visions 2030, que tenen un caràcter reflexiu i generalista i que es concreten, per exemple, en els plans estratègics de l'Agenda 2030 muni-

cipals, i de l'altra, els projectes executius centrats en l'emprenedoria, l'economia i la innovació social.

Aquesta tensió estructurada per dos eixos, l'un entre el pensament i l'acció i l'altre entre la perspectiva general i la sectorial, és, a l'hora de la veritat, de difícil solució. Aquestes idees de balanç són pistes per a un enfocament més holístic dels problemes, un planejament estratègic capaç d'interactuar amb l'escala de detall i un disseny de missions que integri el màxim nombre d'agents a coproduir.

Aquests aspectes crítics es completen en els dos apartats següents amb la importància de territorialitzar la Governança, que comença per posar la matriu territorial en el primer pla del desenvolupament sostenible local; i d'explorar l'expansió de les eines d'informació per avaluar la dinàmica dels territoris.

Territoris i transició

Cent anys separen l'aprovació de l'Agenda 2030 de l'aparició del llibre *Cities in evolution*, en què Patrick Geddes introdueix a la història del pensament urbanístic la relació entre local i global. Hi escriu, per exemple: «Federeu llars en cooperatives i unitats de veïnatge disposades a ajudar-se. Uniu aquestes llars agrupades en renovats barris socialitzats i al cap d'un temps tindreu una regió millor, un món millor». En el sentit més ampli, les agendes 2030 haurien de ser concebudes per organitzar la transició. I en aquest punt el territori guanya força (Hopkins, 2008) en la mesura en què és un catalitzador de relacions socials (Tuan, 2007), i no cal dir que totes les emissions surten d'un lloc! (Casellas, 2014).

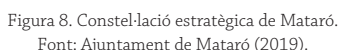
Es calcula que al voltant del 65 % de les fites dels ODS només podran ser assolides amb la concurrència dels nivells locals i regionals (Cities Alliance, 2015). Alhora, estudis de referència com l'*Informe del mercat social català*

(2019) mostren que, entre els criteris que més compleixen les organitzacions de l'economia social i solidària catalana, hi ha l'arrelament territorial. Aquest és un resultat coherent amb el principi d'interès per la comunitat que hem comentat anteriorment i amb l'encaix ràpid d'aquest sector en les polítiques de desenvolupament local.

Com a síntesi, podem afirmar que els pobles i les ciutats acumulen complexitats i crisis, però també una gran força projectual (Magnaghi, 2011). D'aquí que RIPESS (2021) subratlli en el seu Programa 2030 la importància dels enfocaments locals i d'incidir en les polítiques públiques.

Repassem a continuació tres experiències d'interès —Mataró, Sant Cugat del Vallès i Mollet del Vallès— per la seva doble aposta estratègica per l'economia, l'emprenedoria i la innovació social i per l'Agenda 2030.

sector, etc. Als espais especialitzats del coneixement es fa una aposta per la renovació dels sectors tradicionals com el tèxtil, la nova indústria, la diversificació i la salut per donar encaix a la innovació social. Així mateix, destaca l'important paper estructurador de la variable espacial (el port, les Cinc Sènies, els barris, etc.) per activar les noves economies.

En un sentit similar, el Pol Cooperatiu de Sant Cugat del Vallès promou l'aglomeració d'empreses i entitats d'economia social i solidària, i vol associar-les amb les administracions, centres d'investigació, institucions d'ensenyament superior i de recerca i organitzacions de formació a l'efecte de garantir el desenvolupament sostenible a escala local (Gamissans, 2021). S'inspira en els *pôles territoriaux de coopération économique* (PTCE), que inscriuen la seva acció en la transició del teixit econòmic i la relocalització (Catherine, 2017). Els ODS en què més treballen segons Fontaine (2018) són, per aquest ordre: 17 que parlen d'aliances que permetin endegar dinàmiques per a unes relacions justes, perdurables i equitatives; 12 de consum i producció responsable; 4 d'educació; 8 d'ocupació i creixement econòmic, i 9 d'indústria, innovació i infraestructures.

Finalment, en el cas de Mollet del Vallès s'identifiquen vuit objectius de desenvolupament sostenible prioritaris (Ajuntament de Mollet del Vallès, 2021) que connecten el desenvolupament econòmic amb la lluita contra les desigualtats socials i de gènere alhora que s'hi articulen les estratègies locals emergents de la indústria, l'alimentació, l'energia, l'habitatge, així com la producció i el consum responsables. Com succeïa en els casos anteriors, els entorns físics com Gallecs, els polígons d'activitat, els barris o les futures àrees de promoció econòmica urbana es converteixen en espais de catalització de la transició.

Si hem vist casos de localització, què hi ha del global? És suficient l'escala local per encarar el desenvolupament sostenible?

El concepte de transició fa referència al pas d'un estat a un altre. Si la transició ha de ser ecosocial, resulta evident que la massa crítica importa. Aquesta ha estat una idea motriu de diversos fòrums socials mundials, entre els quals destaquen el de Tunísia (2015), on es va tractar com encarar l'etapa posterior als objectius de desenvolupament del mil·lenni, i Barcelona (2020), de confluència de les economies transformadores.

Per a l'economia solidària, els emprenedors responsables i els innovadors socials, l'escalabilitat és una qüestió essencial que exigeix eixamplar les experiències en curs, replicar-les o bé donar forma a solucions institucionals (Martínez, Cruz, Blanco i Salazar, 2019), de manera que els objectius de desenvolupament sostenible poden actuar de punt de suport.

Si en les darreres dècades l'eslògan «pensa global, actua local» ha servit per forjar aliances dins del moviment ecologista, avui la lògica complementària del «pensar local i actuar global» sembla igualment urgent (Blanco, Gomà i Subirats, 2018) i entronca amb la tradició de les economies transformadores que de fa temps internacionalitzen, aprenen i cartografien solidàriament.

Les agendes 2030 —en plural— donen lloc sovint a estratègies basades o centrades en el lloc, però a més poden encarrilar estratègies multinivell. La innovació per missions precisament té per finalitat assolir objectius específics de manera granular (Mazzucato, 2017) i actualment s'orienta a afrontar els grans desafiaments socials, com per exemple els fixats en els ODS (Mazzucato i Penna, 2020).

Indicadors municipals per reconèixer l'emprenedoria, l'economia i la innovació social als ODS

El darrer apartat el dediquem a la mesura dels ODS i de l'emprenedoria, l'economia i la innovació social. És una qüestió central, atès que la mesura dels fenòmens en determina les possibilitats de conèixer-los o fins i tot d'admetre'n l'existència: al físic i matemàtic W. T. Kelvin se li atribueix la frase «allò que no es pot mesurar no existeix».

La mateixa Agenda 2030 estableix que la implementació dels ODS es fonamenta en el principi de mesurabilitat, entre d'altres. Ara bé, l'emprenedoria, l'economia i la innovació social demanen moltes vegades ser comptades a través dels valors, i llavors es tornen particularment difícils d'objectivar (Garcia Jané i Sánchez, 2017). A més, és coneguda la limitació de fonts d'informació local. Sigui com sigui, tenir dades i oferir-les en clau dels ODS s'està convertint en un instrument de seguiment i comunicació de primer nivell.

Aquest apartat no pretén aixecar un sistema d'informació sinó situar algunes de les referències més importants de quantificació en les matèries que ens ocupen i derivar una proposta d'indicadors de gra municipal que permetin reconèixer la contribució de l'emprenedoria, l'economia i la innovació social als ODS. Com a premissa, s'assumeix que els ODS són indivisibles; i si l'EEIS és capaç, com s'espera, de realitzar contribucions a tots els objectius, aleshores té sentit procurar buscar un indicador representatiu per a cada un, com a aproximació.

La taula 1 presenta les variables considerades per a cada objectiu i la font de les dades. La columna codi mostra la correspondència amb les mesures. Per construir la taula s'han cercat primer els indicadors que tenen correspondència amb l'Idescat com a institut oficial d'estadística. Són les files marcades amb gris. Aquesta és una mètrica, al seu torn, harmonitzada per a Eurostat.

L'altre gran sistema de mesura internacional és el que prové de la Comissió Estadística en relació amb l'Agenda 2030 de les Nacions Unides, que també s'ha utilitzat per a la taula. Aquest marc d'indicadors mundials treballa amb tres dígitos que es corresponen, respectivament, amb l'ODS, la fita i l'indicador específic.

Pel que fa a les dades municipals, s'han tingut en compte treballs recents d'interès centrats específicament en l'Agenda 2030, particularment el *Visor 2030* de la Diputació de Barcelona i la *Guia pràctica per elaborar l'Agenda 2030 Local* (2021). En l'àmbit de l'emprenedoria, l'economia i la innovació social es prenen com a referències la plataforma MesuraDEL, elaborada per la Xarxa d'Observatoris de Desenvolupament Econòmic Local (2021), el *Mapa del desenvolupament econòmic local* (2018) i la *Guia per mesurar l'economia social i solidària des dels ens locals* (2017). Així mateix, s'han consultat els indicadors i estudis 2030 dels ajuntaments de Barcelona, Manlleu, Mataró, Mollet del Vallès, Sant Cugat del Vallès i Terrassa, del Consell Comarcal del Vallès Oriental i del Consell Comarcal del Vallès Occidental.

ODS	Codi Indicador	Font
Fi de la pobresa	1.3.1 Entitats del tercer sector social per habitant	Mapa d'Entitats del Tercer Sector
Fam zero	2.40 Superfície dedicada a agricultura ecològica (%)	Consell Català de la Producció Agrària Ecològica
Salut i benestar	3.8.1 Entitats, serveis i establiments de serveis socials per habitant	Registre d'Establiments de Serveis Socials (RESES)
Educació de qualitat	4.7.1 Participació a programes de cultura emprendora a l'escola (%)	Diputació de Barcelona
Igualtat de gènere	5.30 Bretxa ocupacional de gènere	Idescat
Aigua neta i sanejament	6.4.1 Consum anual domèstic d'aigua per habitant	Agència Catalana de l'Aigua
Energia neta i assequible	7.1.2 Potència instal·lada d'autoconsum renovable per habitant	Observatori de l'Autoconsum de Catalunya. ICAEN
Treball digne i creixement econòmic	8.3.1 Taxa de creació d'entitats de l'economia social els darrers cinc anys	Registres de l'economia social i SABI
Indústria, innovació i infraestructures	9.20 Llocs de treball de coneixement tecnològic i creatius (%)*	Observatori del Treball i Model Productiu
Reducció de les desigualtats	10.41 Desigualtat de la distribució de la renda P80/P20	INE Experimental
Ciutats i comunitats sostenibles	11.60 Taxa de reciclatge municipal de residus	Agència de Residus de Catalunya
Consum i producció responsables	12.6 Socis de cooperatives per habitant	Registre de Cooperatives i SABI
Acció climàtica	13.2 Matriculacions de vehicles elèctrics i híbrids sobre el parc de vehicles	ICAEN
Vida submarina	14.4 Confraries de pescadors	Dept. Acció Climàtica, Alimentació i Agenda Rural
Vida d'ecosistemes terrestres	15.9 Superfície en custòdia (%)	Xarxa de Conservació de la Natura
Pau, justícia i institucions sòlides	16.6 Despesa municipal en desenvolupament econòmic local per lloc de treball	Consorci de l'Administració Oberta de Catalunya
Aliança per a assolir els objectius	17.10 Ajuts en la cooperació descentralitzada (%)	Diputació de Barcelona

Taula 1. Sistema d'indicadors d'entorn de l'emprenedoria, economia i la innovació social als ODS a escala municipal.

Quines són les idees bàsiques de la taula? En primer lloc, que és possible elaborar un sistema d'indicadors d'entorn que reculli l'aportació de l'EEIS als objectius de desenvolupament sostenible mitjançant mesures estandaritzades, per bé que amb limitacions força rellevants. En segon lloc, hi ha una forta presència de registres de l'economia social i d'iniciatives de la ciutadania que entren en la sostenibilitat per la via de la demanda. S'aprecien, en canvi, més llacunes en l'emprenedoria (malgrat que es poden tractar utilitzant dades de creació d'empreses dels darrers anys) i, sobretot, en la quantificació municipi a municipi de la innovació social. La tercera idea central és que el nombre de fonts d'informació augmenta ràpidament i l'elaboració d'estadístics pot aportar coneixement útil, però prèviament es necessita encara un esforç de recerca per avaluar-ne la claredat, la precisió, el cost, etc.

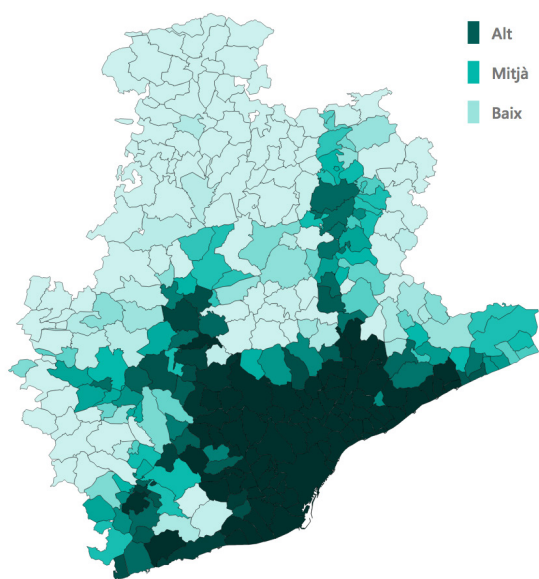
Atès que es tracta d'indicadors d'entorn, disposar d'alguna referència temporal o geogràfica resulta fonamental. És per això que aquests sistemes d'indicadors resulten especialment fructífers en termes comparatius. D'una banda, matisen l'efecte regional que incorporen les dades locals. De l'altra, permeten elaborar diagnòstics ràpids, ja que posicionen els municipis en una distribució on es poden distingir fàcilment quins són els punts forts i febles d'un territori. I, finalment i el més important, mostren els municipis capdavanters en un determinat camp, de manera que es poden obrir processos d'aprenentatge basats en casos.

Per acabar, ens preguntem: quin és l'efecte d'incorporar la sostenibilitat i l'EEIS a la cartografia del desenvolupament?

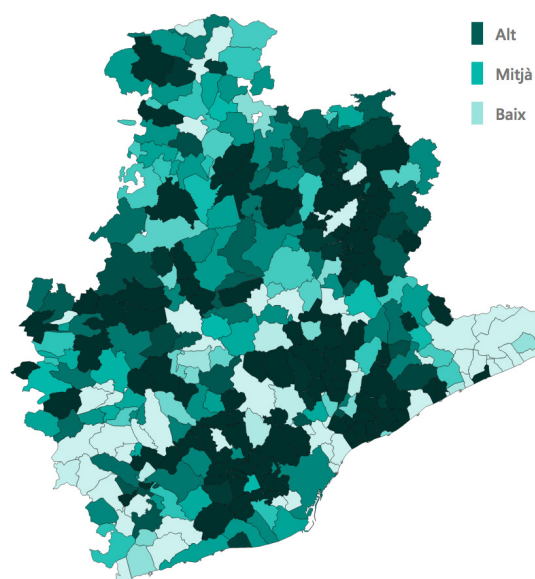
Dins la figura 9, el mapa 1 ofereix la posició dels municipis mesurada pel factor més convencional de desenvolupament, que és l'accessibilitat. Aquest és precisament l'origen de les polítiques regionals: les infraestructures com a precondition per dinamitzar l'activitat econòmica. El mapa 2 reflecteix la renda, que, d'acord amb el que s'ha dit al primer apartat, s'ha utilitzat històricament com a sinònim del grau de desenvolupament.

En canvi, el mapa 3 mostra el resultat d'enfocar el desenvolupament sostenible en funció de l'atenció a tres aspectes clau de la transició ecològica a escala local: l'aigua, l'energia i els residus (indicadors dels ODS 6, 7 i 11). Finalment, el mapa 4 vol captar noves pràctiques econòmiques que afrontin el canvi climàtic. En aquest cas, recull la superfície d'agricultura ecològica (ODS 2), els socis de cooperatives (ODS 12) i les matriculacions de vehicles elèctrics (ODS 13).

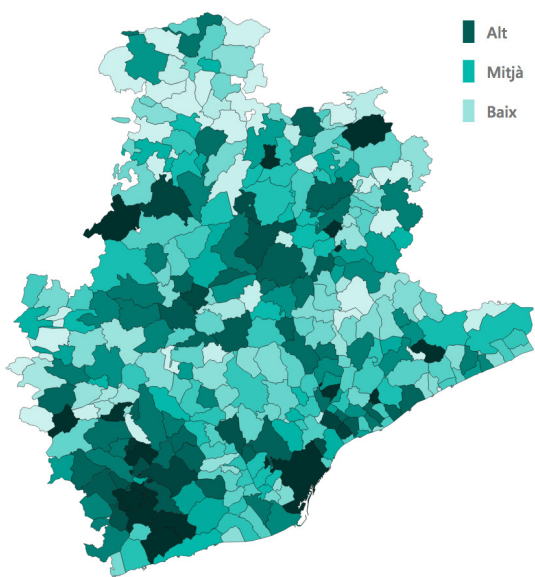
Aquest reconeixement territorial esquemàtic mostra que els ODS transformen els esquemes amb què tradicionalment hem pensat i valorat les trajectòries dels municipis. La qüestió és, doncs, com l'emprenedoria, l'economia i la innovació social ocupen un lloc cada vegada més rellevant en l'agenda del desenvolupament sostenible, ja que d'aquestes depèn, en una part significativa, la generació de capacitats locals de transició.

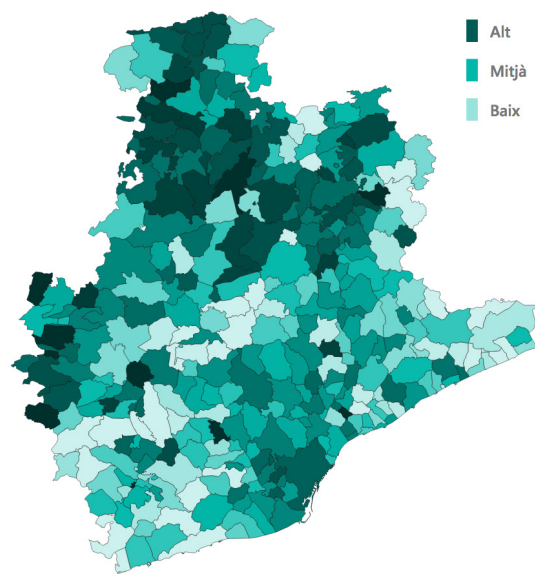
Mapa 1. Índex sintètic d'accessibilitat externa.

Mapa 2. Índex sintètic de renda de les llars.

Mapa 3. Índex sintètic de transició en energia, aigua i residus

Mapa 4. Índex sintètic de pràctiques econòmiques de l'emergència climàtica

Figura 9. Assoliment dels municipis en àmbits clau del desenvolupament econòmic.
Font: MesuraDEL (2021).

Conclusions

El desenvolupament és un concepte central en les visions econòmiques, socials i ambientals. Aquesta centralitat es manifesta amb un enriquiment i una crítica que en marquen una evolució contínua. L'Agenda 2030 forneix un marc de sensibilització i de col·laboració, encara que els avenços que s'aprecien són lents.

Els objectius de desenvolupament sostenible tenen, entre els principis de desplegament, la integritat, en el sentit que no són separables, i la granularitat, en tant que s'han de localitzar de manera coherent a diferents territoris i nivells de govern.

L'emprenedoria, l'economia i la innovació social han marcat les respostes dels territoris a la crisi de 2008 entrant en contacte amb les polítiques de desenvolupament local, i s'han mostrat com a pràctiques rellevants en les estratègies de lluita contra els efectes de la COVID-19 i de reactivació. Ara afronten, a més, el repte de la transició ecològica, en què tenen, en termes generals, menys tradició.

Els agents de l'EEIS poden tenir un paper dinamitzador dels ecosistemes locals perquè tenen energia per impulsar la quàdruple hèlix en interacció amb els governs locals, el sector privat, els centres de recerca i la ciutadania: comparteixen, de fet, elements amb les empreses responsables i els grups socials organitzats; el gruix d'innovació prové de l'èxit en la cerca de solucions a problemes concrets centrats en les persones, i cocreen, cada vegada més, polítiques públiques a través de nous instruments com les missions, la compra pública responsable o la col·laboració publicosocial.

El monitoratge dels ODS està cridat a tenir un paper essencial en els processos d'aprenentatge a partir de casos. Els agents dels territoris participen de processos globals i, per tant, necessiten informació i coneixement per poder-hi conversar. La sostenibilitat implica repensar els factors de desenvolupament més assentats i introduir-ne de nous (infraestructura paisatgística, circularitat dels sectors, economia de dades, etc.), tenint en compte el paper dels llocs.

Bibliografia

- AESCAT, 2020. *Proposta de l'economia social i solidària catalana d'un Pacte per una Economia per la Vida*. < Consulta: 29 de juny de 2021.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA. 2013. «L'Ajuntament de Barcelona fa obligatori el compliment de les clàusules socials i ambientals per a tots els contractes municipals». Nota de premsa. 15 de març de 2013.
- 2020. *Agenda 2030 de Barcelona. Fites ODS i indicadors clau*. Comissionat d'Agenda 2030.
- AJUNTAMENT DE MATARÓ. 2019. *Mataró 2022. Projectes 2022: situació 2018*.
- AJUNTAMENT DE MOLLET DEL VALLÈS. 2021. «L'Ajuntament dona a conèixer les seves línies d'actuació per implementar a Mollet els Objectius de Desenvolupament Sostenible de Nacions Unides». Molletvalles.cat. Consulta: 28 de juny de 2021.
- ALIER, J. M. 2007. «El ecologismo popular». *Revista Ecosistemas*, 16, 3.

- ARTÍS, M., SURIÑACH, J. (dir.) 2006. *Sistema d'indicadors estratègics de seguiment municipal: Indicadors de qualitat de vida i cohesió social pels municipis de la Xarxa*. Barcelona: Universitat de Barcelona-AQR.
- BAUMAN, Z. 1998. *Globalization: The human consequences*. Nova York: Columbia University Press.
- BLANCO, I.; GOMÀ, R.; SUBIRATS, J. 2018. «El nuevo municipalismo: derecho a la ciudad y comunes urbanos». *Gestión y Análisis de Políticas Públicas*, 20: 14–28.
- BOIXADER, J. et al. *Mapa del desenvolupament econòmic local a la demarcació de Barcelona*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- CASELLAS, A. 2014. *Desenvolupament local i territori. Del creixement indiscriminat a la viabilitat social i econòmica*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- CATHERINE, L. 2017. *Les Pôles Territoriaux de Coopération Economique, des leviers pour le développement durable des territoires*. EDD.
- CGLU. 2016. *Objetivos de Desarrollo Sostenible, lo que los Gobiernos Locales deben saber*. CGLU.
- CITIES ALLIANCE. 2015. *Sustainable Development Goals and Habitat III: Opportunities for a Successful New Urban Agenda*.
- COBB, C.; HALSTEAD T.; ROWE, J. 1995. *The Atlantic Monthly*, 15 d'octubre de 1995.
- CONILL, J. 2013. *Otra vida es posible: prácticas económicas alternativas durante la crisis*. Barcelona: UOC.
- DIPUTACIÓ DE BARCELONA. 2021. *Guia pràctica per elaborar l'Agenda 2030 Local*.
- EICHLER, G. M.; SCHWARZ, E. J. 2019. «What sustainable development goals do social innovations address? A systematic review and content analysis of social innovation literature». *Sustainability*, 11, 2: 522.
- EIZAGUIRRE, S. 2012. *Innovació social i governança urbana: entitats socialment creatives a Barcelona i Bilbao*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Tesi doctoral.
- ESTELA, O. 2018. «La planificació estratègica metropolitana a Barcelona: cap a una tercera generació de plans?» *Papers: Regió Metropolitana de Barcelona: Territori, estratègies, planejament*, 61: 42–51.
- EUROSTAT. 2021. *EU SDG Indicator set 2021. Final version of 15/01/2021. Result of the review in preparation of the 2021 edition of the EU SDG monitoring report*. European Commission.
- FOLKE, C. et al. 2002. «Resilience and sustainable development: building adaptive capacity in a world of transformations». *AMBIO: A Journal of the Human Environment*, 31, 5: 437–440.
- FONTAINE, G. 2018. *Les Objectifs de Développement Durable, un référentiel d'action et d'évaluation pour les Pôles Territoriaux de Coopération Economique?*
- GAMISSANS, J. 2021. El Pol Cooperatiu de Sant Cugat fa eixam al Vallès Occidental. *Nexe*, 26 de febrer de 2021.
- GARCIA JANÉ, J.; SÀNCHEZ, J. M. 2017. *Guia per mesurar l'economia social i solidària als ens locals*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- GARCIA JANÉ, J. 2016. *21 propostes per fomentar l'economia social i solidària des dels ajuntaments*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- 2019. *11 recomanacions per fer un pla local d'economia social i solidària*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- GEDDES, P. 1915. *Cities in evolution: an introduction to the town planning movement and to the study of civics*. Londres: Williams.
- GRUP DE MONITORATGE DE L'AGENDA 2030 FEMINISTA et al. 2019. *Monitoratge dels drets sexuals i reproductius a l'Agenda 2030 de Catalunya: un instrument d'incidència feminista*.
- GRUPO DE TRABAJO INTERINSTITUCIONAL DE LAS NACIONES UNIDAS SOBRE ECONOMÍA SOCIAL Y SOLIDARIA. 2014. *La Economía Social y Solidaria y el Reto del Desarrollo Sostenible*. ONU.
- HOPKINS, R. 2008. *The transition handbook*. Totnes: Green.
- IDESCAT. 2021. *Indicadors dels objectius de desenvolupament sostenible de la UE per a Catalunya*. Idescat.cat. Consulta: 29 de juny de 2021.

- JANÉ, J. G. 2017. *L'economia solidària en 100 paraules*. Barcelona: Icària.
- KATES, R. W. *et al.* 2001. «Sustainability science». *Science*, 292, 5517: 641–642.
- LABOR DE LA COMISIÓ DE ESTADÍSTICA EN RELACIÓ CON LA AGENDA 2030 PARA EL DESARROLLO SOSTENIBLE. 2017. *Marco de indicadores mundiales para los Objetivos de Desarrollo Sostenible y metas de la Agenda 2030 para el Desarrollo Sostenible*. UNSTATS.
- LAKOFF, G.; JOHNSON, M. 2008. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- LATOUCHE, S. 2009. *Farewell to growth*. Cambridge, Oxford, Boston i Nova York: Polity.
- MAGNAGHI, A. 2011. *El Proyecto local: hacia una consciencia del lugar*. Barcelona: Universitat Politècnica de Catalunya. Iniciativa Digital Politècnica.
- MARTÍNEZ, R. *et al.* 2019. La innovació social, ¿pràcticas para producir autonomía, empoderamiento y nueva institucionalidad? *Revista Internacional de Sociología*, 77, 2: 126.
- MAZZUCATO, M. 2018. «Mission-oriented innovation policies: challenges and opportunities». *Industrial and Corporate Change*, 27, 5: 803–815.
- MAZZUCATO, M.; PENNA, C. 2020. *La era de las misiones. ¿Cómo abordar los desafíos sociales mediante políticas de innovación orientadas por misiones en América Latina y el Caribe?* Nova York: Banco Interamericano de Desarrollo.
- MEADOWS, D. H. *et al.* 1972. *Los límites del crecimiento: informe al Club de Roma sobre el predicamento de la humanidad*. Núm. HC59. L42 1973. Fondo de Cultura Económica. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- MIRÓ, I. 2018. *Ciutats cooperatives. Esbossos d'una altra economia urbana*. Barcelona: Icària.
- NORDHAUS, W. D. TOBIN, J. 1972. «Is growth obsolete?». A: *The measurement of economic and social performance*. Nova York: National Bureau of Economic Research. P. 509–564.
- OCDE; EUROSTAT. 2018. *Oslo Manual. Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation*, 4a ed.
- OLAWUMI, T. O.; CHAN, D. W. 2018. «A scientometric review of global research on sustainability and sustainable development». *Journal of Cleaner Production*, 183: 231–250.
- ONU, G. D. 2014. *La economía social y solidaria y el reto del desarrollo sostenible*. TFSEE.
- RIPESS. 2021. *SSE: a local integrated approach for implementin the SDGS*. Ripess.org. Consulta: 29 de juny de 2021.
- RIST, G. 2002. *El desarrollo: historia de una creencia occidental*. Vol. 137. Madrid: Los Libros de la Catarata.
- ROSTOW, W. W. 1990. *The stages of economic growth: A non-communist manifesto*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SDSN; IEEP. 2020. *Europe Sustainable Development Report 2020*. París i Brussel·les.
- SUBIRATS, J. 2011. «Crisi o canvi d'època? Els impactes socials». *RTS: Revista de Treball Social*, 194: 9–20.
- SURIÑACH, R. 2016. *Les altres economies de la ciutat. Identificant l'ecosistema d'economies transformadores de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- 2019. «Quin paper té l'economia solidària en la transició ecològica?». *La Directa*, 20 de maig de 2019.
- TUAN, Y. 2007. *Topofilia: un estudio sobre percepciones, actitudes y valores medioambientales*. Santa Cruz de Tenerife: Melusina.
- UDALSAREA 21. 2019. *Agenda 2030 LOCAL. Cómo abordar los Objetivos de Desarrollo Sostenible desde el ámbito local. Guía Práctica*.
- UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY. 2015. *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*.
- UNIVERSITY OF BRISTOL, *et al.* 2020. *One City Plan and the Sustainable Development Goals*. Bristol: Bristol City Council.
- XES. 2019. «El balanç social de la XES a l'ONU». Xes.cat, 22 de juliol de 2019.